

Titel: draft of Diderichsen's "Bidrag til en analyse af det danske skriftsprog struktur" + H. Spang-Hanssen "Analyse ved hjælp af kombinationsdiagrammer", [spanghanssen] 010-0010

Citation: "draft of Diderichsen's "Bidrag til en analyse af det danske skriftsprog struktur" + H. Spang-Hanssen "Analyse ved hjælp af kombinationsdiagrammer", [spanghanssen] 010-0010", i *Louis Hjelmslev og hans kreds*, s. 5. Onlineudgave fra Louis Hjelmslev og hans kreds: https://tekster.kb.dk/catalog/lh-texts-kapsel_010-shoot-wacc-2005_0083_010_spanghanssen_0010_p5_bP4_TB00008/facsimile.pdf (tilgået 27. juli 2024)

Anvendt udgave: Louis Hjelmslev og hans kreds

Ophavsret: Materialet kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge det til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

gennemført, skønt man også her havde kunnet udtrykke stødforhold ved at skrive fx. *Hammer:Kamr, Himnel:skum* på bekostning af den konsekvente morfologiske adskillelse. Det er derfor inkonsekvent i plur. at markere den lydlige forskel ved skrivemåder som *Hummere:Hanve, Undere:Skuldre:Kæde(re), Gidere:Cedre, Svabere:Febre, Sudere:Brødre, Neg(e)re:Soogre*. Men har man først knæsat dette princip, burde det gennemføres, således at fakultativ (e) altid svarede til fakultativt stød eller længde: *Mans(e)re, Lag(e)re*. I stedet for har man kompliceret reglerne ved at indkoble to helt nye principper: (1) i nomen-agentis suffixet *-er* udelades *e* aldrig: *Bagere:Soogre, Tigre, Neg(e)re*. (2) Udeladelse er hyppigere i plur. end i best. f. (*Søsteren:Søstre, Eng(e)len:Engle*), hyppigere ved l end ved n, r (*Stabter:Våbener, Svabere*). I hvilket omfang disse regler kan siges at afspejle tendenser i udtalen er ikke undersøgt og vanskeligt på forhånd at vide.

At stor sprogpsykologisk interesse er det faktum at imperativformer af den type som er nævnt under A undgås både i tale og (endnu mere udpræget) i skrift. For skriftenes vedkommende kan det bero på forekomsten af strukturfremmede finalgrupper, som man ikke tør opløse ved indsættelse af *e* for ikke at bryde den morfologiske regel at imperativ er lig infinitiv $\rightarrow e$. Men for taleens vedkommende er forholdet ikke så simpelt, da der ikke synes at være nogen som helst udtaleforskel mellem imperativerne og de tilsvarende substantiver og adjektiver (undtagen hvor disse mangler stød, skønt der er stødbasis). Den eneste forklaring jeg kan tænke mig er flg.: ord med finalt l, n, r efter konsonant opfattes (trods stødet) som stovstavelser, men højningsmonsteret kræver undtagelsesløst at imperativer skal være enstavede. Derved opstår en konfliktsituation, som søges undgået. (Selv føler jeg en slags krampagtig bestræbelse for en kortere, fastere tilsluttet udtale, når jeg skal udtale imperativerne.) Problemet ligger naturligvis i, hvad man skal forstå ved stovstavelserord, hhv. enstavelsesord. Jeg tænker mig at der eksperimentelt må kunne påvises en modsætning i tryk- og toneforløbet mellem p. d. e. s. ord som *Mand, Sang, Ven* osv., p. d. a. s. ord som *Vandel, vandet, Konge, blodig, morsom*, og at typen *angr, dbr, svindl* må vise sig at høre til de sidste (støtoppets).

5.3. Mindstetegn af type II adskiller sig fra type I derved, at de kan have andre vokaler end *e* eller rodstavelsen og at der efter den anden vokal kan optræde andre konsonanter (og grupper) end $\square$. Typen omfatter — bortset fra fremmedord — væsentlig ord af ukendt oprindelse med mere eller mindre lydmatende karakter eller efterlignende fremmedord: *Starat, Stabejer(er), Kalorius, Fusetast, Dikkedarer, Dirigenot, Basseralle, Kasnerok, avra* osv. Desuden hører hertil en stor mængde ord der kun ud fra en etymologisk betragtning kan opfattes som sammensætninger eller afledninger, fx. *Hustru, standom, Virdue, fultig*. Herunder utallige navne: *Torup, Aarhus, Valborg* etc. Denne strukturelle særtype finder altså sin forklaring når ældre sprogtilstande inddrages i analysen.

5.4. Andre typer er yderst sjældne: *Hundrede, Tusind(e), tredve* (opr. smstn.), *Egern, Agern* (opr. afledt?).

6. Det afledte og/eller bøjede ords opbygning af mindstetegn.

6.1. Generalformel. De mindstetegn, hvoraf -det typografiske orde er opbygget (fx. *dreng-e-ne-s, u-an-vende-ig-t*), kan på funktionelt grundlag

deles i to klasser: (I) Mindstetegn i hvis indhold der indgår kategorier, hvoraf mindst eet led kan indgå styrelse eller kongruens, (II) mindstetegn i hvis indhold der indgår kategorier, hvoraf intet led kan indgå styrelse eller kongruens.

Den første klasse vil vi kalde flexiver. Den anden klasse kan inddeles i størrelser, der alene kan udgøre et typografisk ord (radikaler; fx. *u-, -lig, kom!*) og størrelser der forudsætter en radikal (derivativer; fx. *u-, -lig*).

Derivativer og radikaler kan klassificeres efter deres forhold til flexivkategorier: A. Derivativer der forudsætter en eller flere flexivkategorier, B. Derivativkategorier der ikke forudsætter nogen flexivkategorier. A-typen kan atter inddeles efter de flexivkategorier derivativet forudsætter.

Vi symboliserer radikaler ved R, flexiver ved F, derivativer ved D, og får da følgende maximalformel:

$$DD/RRR/DDDD/FFF$$

Jeg har ikke fundet noget ord, hvor alle felter er maximalt udfyldt, men anfører flg., der viser maximal udfyldning af mindst eet felt: *u-be/skriv/-elig/t // fanden-i-vold/-sk // u-/lad-sig-gør/-lig-t // U-/vid-/en-skab-elig-hed/-en-s // Sø-/er-ne-s*.

Vi kan altså have en initial og en final derivativgruppe, og hver af disse kan atter deles i inkompatible derivativer, der ikke i samme gruppe kan forbindes med andre derivativer, og kompatible, der tåler en sådan forbindelse. Videre kan et derivativ (ganske som en radikal) karakteriseres ud fra de specielle flexivkategorier, hvormed de (kan) forbindes, fx. *Ds* (deriv. der forb. m. subst.-flexiver), *Da* (forb. m. adj.-flexiver) osv. På dette grundlag kan opstilles mere detaljerede formler for de forskellige gruppemuligheder (forbigås her).

6.2. Sammenligning mellem simplexordet og det bøjede og/eller afledte ords grammatiske struktur.

6.2.1. Medens det simplexe ord uden for rodstavelsen kun havde stavelser med vokalen *e* (bortset fra den specielle type II, se 5.3), kan det afledte ord desuden have stavelser med *i* (-lig, -elig, -ig, -isk, -ting osv.), *o* (-dom, -som), *a* (-skab, -bar), men ikke med *æ, y, ø, u* (eller *aa*); endvidere kan det forud for rodstavelsen have stavelser med *u-, an-, mis-, be-* ofl. — Flexivformanterne derimod har kun stavelser med *e*; ofte består de alene af et syngrafem (-f).

Da syngrafemer i derivativ- eller flexivformanter kan støde sammen med syngrafemer i rodstavelsen, får vi nye muligheder for syngrafemgrupper.

For så vidt det drejer sig om aproduktives derivativer eller flexiver, kan man lejlighedsvis realisere alle teoretisk mulige nye konsonantgrupper der kan fremgå af en mulig finalgruppe i roden og en mulig initialgruppe i suffixet. Således kunne man, hvis en mand hed *Pingst*, dertil danne adjektivet (en) *pingstsk* (Særegenhed). Dog er det sædvanligt at udelade neutrumsuffixet *-t* efter *-sk*; et dansk flag. Herved undgås $(\square)s\Delta\Delta$.

Studerer man derimod de nye konsonantgrupper der faktisk forekommer i almindeligt brugte afledninger og højningsformer, vil man se en

3) Sagen er dog mere indviklet hvis man regner med, at *O* kan være foramt for flexiv og derivativ (*dreng-O* indeholder nominativ og singularis); i så fald er der solidaritet mellem radikaler og flexiver. — Om flexivkategorier i moderne dansk se Traux du Centre Linguistique V (1948): 134 ff. — I en strengere terminologi ville man bruge flexiver osv. alene om indholdstørrelser, flexiv-, derivativ-, radikal-formanter om de udtrykstørrelser der behandles ovenfor.

irrelevant

ikke mindstetegn (hvorfor?)